

ČETVRTI PAZINSKI MEMORIJAL (26—28. rujna 1973)

Memorijal se afirmirao kao znanstveni dio katedre Čakavskog sabora za noviju povijest Istre, a objavljivanjem radova taj godišnji skup daje i trajne rezultate pristupačne širem krugu čitatelja. Zbornici Pazinskog memorijala čine zaista podseriju u nizu »Zbornici Čakavskog sabora«, kako je već i rečeno u ovom časopisu, u vezi s prvim sveskom.¹ Do sada su održana četiri memorijala. Prvi, 1970, i drugi, 1971, imaju svoje zbornike,² treći, 1972, i četvrti još nemaju (no znatan je dio referata objavljen, pretežno bez bilježaka, u »Dometima«, 1973, br. 9—10).

Treba istaći da je od god. 1971. osnovna tema — ne i jedina — narodnoslobodilački rat u Istri, u povezanosti sa značajnim 30-obljetnicama NOR-a 1971, 1972. i 1973. No usporedno su zastupljene i druge teme iz novije povijesti Istre. Rad se odvija, može se reći, u nastavcima i uz interferencije što je za jedan stalni skup korisna praksa. Valja naglasiti da je Pazinski memorijal zajednički skup historičara i sudionika u zbivanjima, pa se na njemu raspravlja i znanstveno i memoarski.

Prošlogodišnji skup imao je četiri tematska područja: 1. privreda i radnički pokret do 1914, 2. Istra u Italiji, 3. NOR u Istri, 4. »Arhivska građa o Istri 1918—1943. u našim arhivima«. Tome treba dodati i diskusiju (održana je u jednom terminu).

1. Referat Miroslave Despot »Razvojni put privrede u Istri od sredine XIX do početka XX stoljeća« na žalost nije održan.³ Vlado Oštrić je imao referat »Sjevernohrvatski socijalisti i istarski problemi (1892—1914)«. Ta je tema historografski vrlo malo obrađena,⁴ a važna je za potpunije uklapanje povijesti radničkog pokreta u hrvatskim zemljama u cjelinu nacionalne povijesti. Zanimljivo je da je jedan stariji sudionik na skupu, Božidar Oplanić, u diskusiji zaniijekao bilo kakvu vezu hrvatskih socijalista (onih u »kraljevini Hrvatskoj« — njegov izraz) sa Istrom, pa čak i postojanje socijalističkog pokreta među istar-

¹ Usp. V. Oštrić, Prilozi suvremenoj povijesti u novijim lokalnim i regionalnim zbornicima u Hrvatskoj, ČSP, 1972, br. 2, 150—151.

² Pazinski memorijal 1970 (Svezak 1, Zbornici Čakavskog sabora, svezak 2), Pazin MCMLXXI (posebni prikaz B. Janjatović u ČSP, 1971, br. 2—3, 320—322; kraći prikaz u širem sklopu: V. Oštrić, n. dj.). Pazinski memorijal, knjiga 2 (Zbornici Čakavskog sabora svezak 3, Pazin MCMLXXI).

³ Treba spomenuti jedan noviji pristupačni rezultat interesa M. Despot za povijest Istre: O štrajkovima labinskih rudara do prvoga svjetskog rata, Labinska republika 1921. godine. Zbornik radova (Zbornik radova Problemi sjevernog Jadrana, svezak 2), Rijeka 1972, 36—80.

⁴ Dio teme izložio je V. Oštrić u širem sklopu: Hrvatsko primorje, Gorski kotar, Rijeka i Istra u djelatnosti hrvatskih socijalista 1892—1902, Jadranski zbornik, VIII/1970—72, Rijeka—Puła 1972, 327—332 [D] Istra (i Trst)]. Tome se može dodati i rad o specifičnoj, u radničkom pokretu tipografskoj problematici: O vezama i suradnji između istarskih i sjevernohrvatskih grafičkih radnika do prvog svjetskog rata, Labinska republika, n. dj., 119—143.

skim Hrvatima prije svjetskog rata, oslanjajući se na očito nepouzdana osobne dojmove i sjećanja. V. Oštrić je to ocijenio u prvom redu kao primjer nesporazuma između historičara — istraživača i čovjeka koji se oslanja samo na vlastita sjećanja, ali i kao specifično upozorenje na neke stvarne povijesne probleme, dok je P. Strčić pretpostavio da je veza bilo svakako manje nego što sam ja naglasio (zapravo — bilo ih je više, jer niz podataka nije mogao ući u usmeno izlaganje).

2. Referat Dragovana Šepića »Talijanski imperijalizam i pitanje Istre« nije bio održan, no Bogdan Krizman referirao je o temi »Italija u jugoslavenskoj vanjskoj politici 1918—1941«. ⁵ Teodoro Sala je osvjetlio dio talijanske politike u Istri: »Una proposta di assimilazione degli allogeni nella provincia dell'Istria«. ⁶ Tone Crnobori govorio je »O radničkom pokretu u Istri između dva rata«.

3. a) Referati historičara: Pero Strčić zanimljivo je i veoma kritički govorio o svojoj temi — »NOR Istre u jugoslavenskoj povijesnoj literaturi«. ⁷ O zbivanjima u samoj Istri bilo je riječi u ovim referatima: Mario Mikolić, »Istra 1943« (s težištem na organizacionim i političkim problemima KPH u Istri); ⁸ Davor Mandić, »Narodnooslobodilački odbori 1943. u Istri«; Herman Buršić, »Provala organizacije NOP-a na Pazinštini 1943«. Tri su nas referata upoznala s istodobnim zbivanjima u susjedstvu hrvatske Istre: Janez Kramar, »Vstaja istarskih Slovencev«; Antun Giron, »Prilog proučavanju NOR-a i socijalističke revolucije u Hrvatskom primorju i Rijeci tokom 1943. godine«; ⁹ Ljubo Karabaić, Kvarnerski otoci u NOR-u 1943. Za relacije između Istre i ostale Hrvatske važan je referat Ive Jelića »CK KPH i Istra 1941—1943«, ¹⁰ a za odnos Istra—Jugoslavija—međunarodne prilike važne su prinose dali Vojmir Kljaković, »Tito i Istra. Aspekti borbe za vraćanje Istre u sastav Jugoslavije«, ¹¹ i Fabijan Trgo, »Utjecaj operacija Četvrte armije na političko rješenje problema Istre i Slovenskog primorja« ¹² (oba su referata u tematskoj vezi).

b) Memoarski referati: Vlado Juričić, »O razvoju ustanka i NOB u Istri«; Vjekoslav Ladavac, »Pristup gortanovaca NOB-u«; ¹³ Dušan Rakovac, »Odlazak

⁵ V.: B. Krizman, Italija u vanjskoj politici jugoslavenske države (1918—1941), *Dometi*, 1973, br. 9—10, 12—23.

⁶ V.: T. Sala, O asimilaciji »inorodnih« u »provinciji Istri«, isto, 24—30. Objavljeno s bilješkama i jednim dokumentom iz god. 1939.

⁷ V.: isto, 110—117. Šira verzija, s bilješkama: P. Strčić, Povijesna literatura o Istri u narodnooslobodilačkoj borbi, ČSP, 1973, br. 3, 161—173.

⁸ V.: M. Mikolić, Istra 1943. godine, *Dometi*, 1973, br. 9—10, 51—61. Prošireni tekst, s bilješkama: isto, ČSP, 1973, br. 3, 53—69.

⁹ V.: A. Giron, NOR i socijalistička revolucija u Hrvatskom primorju i Rijeci 1943. godine, *Dometi*, 1973, br. 9—10, 85—92.

¹⁰ V.: I. Jelić, O počecima narodnooslobodilačke borbe u Istri, isto, 41—49 (s bilješkama). Osnovna su pitanja: komunistički pokret i Istra do 1941, KPJ i KPH o Istri 1941, NOB u Hrvatskoj i Jugoslaviji i NOP u Istri.

¹¹ V.: isto, 6—10.

¹² V.: F. Trgo, Značaj operacija 4. jugoslavenske armije za prisajedinjenje Istre i Slovenskog primorja Jugoslaviji, isto, 73—77.

¹³ V.: isto, 94—105. To je, zapravo, treći dio zanimljivih uspomena V. Ladavca koje je on iznio na Pazinskim memorijalima 1971, 1972. i 1973. Za prvi dio v. V. Ladavac, Uspomene na rad organizacije »TIGR« (*Borba*) 1929. godine, Pazinski memorijal, knjiga 2, Pazin MCMLXXI, 103—163.

prve veće grupe dobrovoljaca u partizane iz zapadne Istre 29. srpnja 1943«;¹⁴ Ivan Brljafa i Mario Jedrejčić, »Stvaranje SKOJ-a u Puli«; Ivan Motika, »1943. godina u Istri i Pazinski sabor«;¹⁵ Savo Vukelić, »Istarske brigade 1943. godine i Operativni štab NOV Hrvatske za Istru«;¹⁶ Milan Rakovac, *Glas Istre* i štampa NOR-a Istre u 1943«;¹⁷ Hrvatinić Kazeli, »O stanju na Labinštini 1943«.

4. Skupina arhivističkih saopćenja sadrži velik broj korisnih podataka, no od njih će biti konkretne koristi kad budu objavljena. Josipa Paver je referirala o odgovarajućoj građi u Arhivu Hrvatske, Ljiljana Modrić o građi u Arhivu Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske, Tonka Župančić izvijestila je o Arhivu Jugoslavije u Beogradu, Vinko Branica o Arhivu Vojnoistorijskog instituta u Beogradu,¹⁸ Života Anić o Arhivu Sekretarijata inozemnih poslova u Beogradu, Jurij Titl o Pokrajinskom arhivu u Koprnu, Duško Zorec i Vera Brečević o Historijskom arhivu u Rijeci, Jakov Jelinčić o Historijskom arhivu u Pazinu i Ljubomir Petrović o Muzeju narodne revolucije u Rijeci.

5. Diskusija je imala 14 sudionika i obuhvatila je niz pitanja, od kojih ću spomenuti samo neka: odnos znanstvenog rada na suvremenoj povijesti i šireg interesa za nju, misao da je znanstveni rad dosta zatvoren za širu javnost (M. Rakovac); ocjena rada partijskog rukovodstva za Istru, zapadna Istra, rad pograničnih organizacija KPH prema Istri, sjećanja o sjeveroistočnoj Istri (Ivan Brozina Slovan); uloga svećenika u borbi za Istru 1945—47 (Božo Milanović); tragični bijeg iz puljskog zatvora nakon kapitulacije Italije (Karlo Paliska je time dopunio sjećanja V. Ladavca o tom zaista dramatičnom događaju)¹⁹; određena objašnjenja u vezi s izlaganjem I. Brozine (M. Mikolić).

Na kraju treba spomenuti da je tema Pazinskog memorijala 1974. Istra 1944—45. Memorijal će tako na zgodan način zaokružiti jedan ciklus svog rada. Ako se

¹⁴ V.: *D. Rakovac*, Uspješna akcija skojevaca. Odlazak prve veće grupe dobrovoljaca iz zapadne Istre u partizane, isto, 106—108.

¹⁵ I ovom je prilogu prethodio jedan memoarski tekst *I. Motike*, koji s njim čini cjelinu: Sjećanja na NOP u Istri 1941—1943, Pazinski memorijal, knjiga 2, n. dj., 69—87.

¹⁶ V.: *S. Vukelić*, Istra u NOB-u 1943. Istarske brigade i operativni štab NOVH za Istru, isto, 63—70.

¹⁷ V.: *M. Rakovac*, Revolucionarno i narodno novinstvo. *Glas Istre* i druga istarska partizanska štampa u borbi za sjedinjenje, isto, 79—83. Među rezultatima Pazinskog memorijala treba međutim zabilježiti jedan znanstveni prinos: *N. Crnković*, Partizanski tisak u Istri, Pazinski memorijal 1970 (Svezak 1), Pazin MCMLXXI, 191—216. O talijanskoj štampi NOP-a piše ukratko, u istom svesku, *L. Giuricin*, La stampa italiana in Istria (dalle origini ai giorni nostri), n. dj., 177—180 i 187—188. U srpnju 1974. objavljen je »Kolokvij o istarskoj partizanskoj štampi u Poreču 17. i 18. studenog 1972. godine«, kao blok u »Istarskom mozaiku«, 1974, br. 1—2, 16—57, s pretežno memoarskim referatima i diskusijom. — Uvodnog su značenja referati *M. Rakovca* — Značaj *Glasa Istre* za NOB u našem kraju — i *G. Scottia* — Istarska partizanska štampa na našem jeziku. — Zbog toga se, rekao bih, rad kolokvija odvijao kao da o toj temi nema historiografije.

¹⁸ V.: *V. Branica*, Suvremena povijest Istre 1918—1945. Građa u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, *Dometi*, 1973, br. 9—10, 119—130.

¹⁹ V. u *Dometima*, 1973, br. 9—10, 100, 101 (Dramatičan bijeg iz zatvora).

riješi zastoj u objavljivanju (skupovi 1972. i 1973)²⁰ dobit ćemo impresivnu zbirku povijesnih radova i priloga, prinosna memoarskoj građi i arhivističkih saopćenja o novijoj povijesti Istre od nacionalnog preporoda istarskih Hrvata do sjedinjenja Istre s ostalom Hrvatskom. To će otvoriti brojne nove radne mogućnosti i dati nove poticaje istraživačima.

Vlado Oštrić

SEDMO ZASJEDANJE ČEHOSLOVAČKO-JUGOSLAVENSKE HISTORIJSKE KOMISIJE, Banská Bystrica, 10—14. rujna 1973.

Tema prošlogodišnjeg sastanka bili su nacionalni i socijalni pokreti u Monarhiji od 1867. do kraja XIX stoljeća. Sudjelovanje naših historičara organizirala je Jugoslavensko-čehoslovačka historijska komisija Saveza društava historičara Jugoslavije, kojoj je predsjednik prof. Nikola Petrović. Skup je čehoslovačka strana izvrsno organizirala. Podnijeto je 13 referata i vođena prilično opsežna diskusija.

Čehoslovački referati:

Miloš Gosiorovsky imao je glavni slovački referat, »Problemy nacionálnych a socialistických hnutí na Slovensku od r. 1867. do konca 19. storečia« (21 str.) Iznio je problematiku koja je za hrvatsku historiografiju vrlo zanimljiva iz dva glavna razloga — u komparativnom smislu i radi boljeg razumijevanja povijesti Ugarske, a to i inače vrijedi za slovačku historiografiju razdoblja 1867—1918. Gosiorovsky je, dakako, obuhvatio i radnički pokret, a o toj je temi posebno govorio Pavel Hapák: »Neka pitanja socijalističkog pokreta u Slovačkoj u drugoj polovini XIX stoljeća«.¹

Vladislav Štastný i Karel Herman priredili su glavni češki referat, »Národní a socialisticke hnutí v českých zemích od r. 1867. do konca 19. století« (47 str.), dok je Vaclav Peš i posebno referirao o socijalističkom pokretu u Češkoj

²⁰ Zastoj je ublažen objavljivanjem dijela referata u spomenutom broju *Dometa*. Kao uvodnik toga broja objavljen je koristan tekst P. Strčića »Neki problemi u proučavanju novije povijesti Istre«, 1—5, u kojemu autor rezimira određene svoje šire kritičke poglede, a zatim donosi informacije i ocjene o četvrtom Pazinskom memorijalu.

¹ Slovački su referenti imali bogatu historiografsku podlogu. Spomenut ću kapitalno djelo za nacionalnu povijest — *Dejiny Slovenska II*. Od roku 1848 do roku 1900, Bratislava 1968, 647 str. Temeljno izdanje građe, »Dokumenty k slovenskému národnému hnutiu v rokoch 1848—1914«, ima do sada tri sveska (III. 1885—1901, Bratislava 1972). Za radnički je pokret od analogne važnosti »Prehľad dejín KSČ na Slovensku«, Bratislava 1971. (obuhvaća ravnomjerno zbivanja od 1848. dalje). M. Gosiorovsky je autor vrlo korisne knjige »Dejiny slovenského robotníckeho hnutia (1848—1918)«, Bratislava 1958. (rusko izdanje: M. Gosiorovskij, *Istorija slovačkava rabočeva dvizenija 1848—1918*, Moskva 1958). P. Hapák je danas najaktivniji historičar radničkog pokreta u Slovačkoj toga razdoblja (autor je, npr., odgovarajućih poglavlja u *Dejiny*, n. dj., i u *Prehľad dejín*, n. dj.). Od studija spomenut ću ovdje samo jednu: P. Hapák, *K začiatkom robotníckeho a socialistickeho hnutia na Slovensku*, *Historický časopis*, 1970, číslo 3, 513—543.